

Ks. WŁADYSŁAW KACZMAREK

ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE W DIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ

W życiu każdej diecezji doniosłą rolę spełniają zakony i zgromadzenia zakonne. Również i w diecezji częstochowskiej w dotychczasowych jej dziejach zakony i zgromadzenia zakonne spełniały taką rolę. Literatura dotycząca działalności zakonów na terenie diecezji częstochowskiej jest uboga. Poza pracą doktorską ks. Brunona Magotta na temat zakonów zniesionych po powstaniu styczniowym i ogólnych wzmianek w pracy ks. Mariana Pirożyńskiego — nie posiada diecezja opracowania powyższego zagadnienia. Dlatego też powstała myśl, ażeby przedstawić ten problem w niniejszej pracy.

Praca została podzielona na dwie części. W pierwszej części przedstawiono zakony i zgromadzenia męskie i żeńskie istniejące na terenach obecnej diecezji częstochowskiej przed 1925 r. W drugiej części natomiast omówiono w porządku chronologicznym powstawanie nowych placówek zakonnych lub zanikanie istniejących po ogłoszeniu bulli *Vixdum Poloniae unitas*. W tej części starano się także w miarę możliwości uwzględnić następujące zagadnienia: w jakim celu dom zakonny został założony; działalność zakonów w czasie II wojny światowej oraz udział zakonów w pracy duszpastersko-katechetycznej w diecezji.

CZEŚĆ I

ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE ISTNIEJĄCE PRZED POWSTANIEM DIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ

A. ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE MĘSKIE

Początki życia zakonnego na terenach obecnej diecezji częstochowskiej sięgają XIII wieku. Najstarsze wzmianki posiadamy o zakonie Ka-

noników Regularnych Lateraneńskich we Mstowie. W 1220 r. biskup krakowski Iwo Odrowąż przydzielił klasztorowi dziesięcinę ze Mstowa i okolic¹. W tym samym wieku powstała pierwsza placówka Franciszkanów w Brzeźnicy n. Wartą (1286), skąd w dwa lata później Franciszkanie przenieśli się do klasztoru zbudowanego przez księcia sieradzkiego Leszka Czarnego w Radomsku (skasowany 1864, restaurowany 1918)². W następnym stuleciu (1355) z fundacji króla Kazimierza Wielkiego został utworzony w Wieluniu klasztor Augustianów — byli tam do 1893 r. (zgon ostatniego zakonnika)³. Również w XIV w. (1382) książę Władysław OpolSKI sprowadził na Jasną Górę w Częstochowie Paulinów (Zakon św. Pawła I Pustelnika)⁴. W Częstochowie Paulini przez prawie 400 lat (12 XII. 1447 — 8. XI. 1864) administrowali parafią św. Zygmunta⁵ oraz posiadali kościół św. Barbary (1643—1867) i 3 kapelanie zakonne: przy kościele św. Jakuba (1582—1786)⁷, przy kaplicy św. Rocha (1642 — poł. XIX w.), kaplicę szpitalną pod wezwaniem Pana Jezusa Ukrzyżowanego (1786—1807). Poza Częstochową powstały klasztory paulińskie: w Wieluniu (31 XII 1388—1819), w Wieruszowie (1401—1864), w Wielgomłynach (1468—1819 i 1823—1864), w Konopnicy (14 I 1687—1864) i w Leśniowie (1703—1864). Paulini posiadali także placówki duszpasterskie: w Konopiskach (1615—1865) i w Dzietrznikach (1393—1807) oraz obsługiwali kaplice w starostwie brzeźnickim i kłobuckim. W XV w. powstały klasztory Kanoników Regularnych w Kłobucku (1454—13 III 1810) i w Krzepicach (1466—1 XII 1809)⁶.

W 1609 r. Joachim Ocieski, starosta olsztyński i kasztelan sądecki, zbudował klasztor dla Bernardynów w miejscowości św. Anna koło Przyrowa. Wkrótce w pobliżu tej miejscowości — w Gidlach zamieszkali Dominikanie (1616), którzy założyli tam swój klasztor. Dzięki cudownej figurce Matki Bożej wyoranej w polu przez rolnika w 1516 r. (ukoronowanej w 1923 r.) Gidle stały się miejscem pielgrzymkowym, znanym dosyć powszechnie w Polsce⁷. Od 1754 r. Gidle stały się siedzibą drugiego zakonu, mianowicie Kartuzów, sprowadzonych tutaj i uposażonych przez dziedziczkę Zuzannę Oleską z Porębińskich⁸. Józef z Kurozwęk Męciński

¹ *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1866, t. II s. 27; J. Związek ks., *Mikołaj z Wilkowiecka i jego działalność kaznodziejsko-literacka*. W: *Studia Historyczne* pod red. ks. M. Żywczyńskiego i ks. Z. Zielińskiego Lublin 1968 t. I s. 27.

² M. Pirożyński ks., *Zakony męskie w Polsce*, Lublin 1937 s. 81.

³ W. Patykiewicz ks. i E. Banaszekiewicz ks., *Obraz Matki Bożej Pocieszenia w kołlegiacie wieluńskiej*. „Czest. Wiad. Diec.” 45 : 1971 s. 109.

⁴ S. Chodyński ks., *Paulini*. W: Encyk. Kościelna, wyd. A. Nowodworski ks., Warszawa 1892, t. XVIII s. 409—519.

⁵ *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej (na rok) 1968*, Częstochowa 1968, s. 52; M. Pirożyński ks., dz. cyt. s. 111.

⁶ *Katalog...* 1968, ss. 39, 41, 44, 258, 299; M. Pirożyński ks., dz. cyt., s. 111; A. Trepka ks., *Parafia Kłobuck w poł. XVIII w.* „Czest. Wiad. Diec.” 43 : 1969 s. 111.

⁷ S. Zakrzewski ks., *Droga częstochowska*. Rps Bibl. Czartoryskich, sygn. 62167 s. 60; M. Pirożyński ks., dz. cyt. s. 67

⁸ *Katalog...* 1968, s. 138.

powierzył w 1700 r. Karmelitom Bosym kościół pod wezwaniem Nawiedzenia NMP w Leśniowie, ale kiedy ci po 3 latach zrezygnowali, wówczas fundator oddał kościół Paulinom z Częstochowy⁹.

Stosunkowo dużym centrum życia zakonnego był Wieluń, gdzie oprócz wymienionych już Augustianów i Paulinów mieli swoje klasztory: Reformaci, którzy od 1629 r. związani są z klasztorem zbudowanym przez Marcina Wierusza-Kowalskiego (skasowani w 1864, restaurowani 17 VII 1920), Pijarzy (1690—1864) oraz Misjonarze św. Rodziny (1921—1946)¹⁰. Ci ostatni prowadzili niższe seminarium o programie gimnazjalnym dla spóźnionych powołań¹¹.

W Częstochowie został założony w okresie przed I wojną światową klasztor Dolorystów, którzy w ukryciu przed władzą carską prowadzili nauczanie młodzieży męskiej przy obecnej ul. Jasnogórskiej. W 1922 r. również w Częstochowie otworzyło dom macierzysty Zgromadzenie Braci Szkół Chrześcijańskich (Bracia Szkolni). Zgromadzenie to prowadziło przy ul. Humbertowskiej 27 (Pułaskiego 71) juwenat dla chłopców od 12—16 roku życia; nowicjat i scholastykat, w którym Bracia po zakończeniu nowicjatu przygotowywali się do zawodu nauczycielskiego¹².

B. ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE ŻEŃSKIE

Życie zakonne żeńskie reprezentowane było na tych terenach przez następujące rodziny zakonne:

1. PP. Cysterki — poł. XV w. w Lubnicach¹³.

2. Trzeci Zakon Regularny św. Franciszka z Asyżu (PP. Bernardynki) — kontemplacyjny, ufundowany w 1613 r. przez Annę Koniecpolską, wojewodzinę sieradzka, w Wieluniu. W dniu 31 VIII 1819 r. zakonnice zostały zmuszone do opuszczenia klasztoru (został oddany luteranom i służy do obecnej chwili parafii ewangelicko-reformowanej¹⁴), i zamieszkania w klasztorze popaulińskim przy kościele św. Mikołaja, gdzie doczekały się otwarcia nowicjatu w 1905 r.¹⁵

3. PP. Norbertanki — w Bolesławcu k. Wielunia od 1646 r. do 1811 r. oddawały się pracy nad wychowaniem młodzieży żeńskiej i kształceniem jej we własnej szkole klasztornej¹⁶.

4. SS. Mariawitki — przebywające w l. 1786—1864 na terenie obecnej parafii św. Jakuba w Częstochowie¹⁷.

⁹ Tamże, s. 299.

¹⁰ Tamże, s. 255.

¹¹ M. Pirożyński ks., dz. cyt. s. 265.

¹² Tamże, s. 238—239.

¹³ Katalog... 1968, s. 90.

¹⁴ W. Patykiewicz ks. i E. Banaszekiewicz ks., dz. cyt. s. 108.

¹⁵ M. Pirożyński ks., *Zakony żeńskie w Polsce*. Lublin 1935, s. 72.

¹⁶ Tamże, s. 130.

¹⁷ Katalog... 1968, s. 41.

5. SS. Dominikanki — które rząd carski wysiedlił z Piotrkowa Tryb. po kasacie Bernardynów umieścił je w 1869 r. w miejscowości św. Anna k. Przyrowa¹⁸.

6. Zgromadzenie SS. Służek NMP Niepokalanej z Miariówki — posiadające 2 placówki w Częstochowie: ul. Krakowska 12 (od 1883 r.) — stolówka i przedszkole i ul. Warszawska 249 (od 1888 r.) przedszkole oraz placówkę w Kłomnicach ul. Częstochowska 89 (brak dokładnej daty założenia, ale wiadomo, że dom istniał w 1904 r.) — siostry prowadziły dom starców, przedszkole i pracownię krawiecką¹⁹.

7. Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi (Honoratki) — miało 9 placówek w tych okolicach: a. Sosnowiec (1899 r. — 1936 r.) b. Kamienica Polska (1904—1928); c. Czeladź-Piaski (1 IX 1905—1965); d. Częstochowa, ul. Krakowska 30 (od 15 III 1909 r.); e. Częstochowa, ul. Klasztorna 19 (od 12 IV 1910) — obecnie dom generalny Zgromadzenia; f. Częstochowa, ul. Armii Ludowej 35 (od 1 VII 1913 r.); g. Częstochowa, ul. św. Barbary 26 (1 IX 1915—1952), szpital — oddział wewnętrzny; h. Częstochowa, szpital — oddział zakaźny (1915—1949), i. Krzepice, ul. Wieluńska 3 (od 15 V 1916 r.).

Siostry Honoratki, pracując w charakterze zwykłych robotnic w fabrykach, starały się wywierać wpływ religijno-moralny na robotnice, prowadziły ochronki dla dzieci robotniczych, objęły opieką robotnice chore na gruźlicę, pielęgnowały chorych w przytułkach i szpitalach²⁰.

8. Zgromadzenie SS. Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza (Obliczanki) — które od 1899 r. nie tylko szerzyło w Częstochowie (ul. Różana 2/4) kult oblicza Pana Jezusa, ale łączyło kontemplację z życiem czynnym (praca charytatywno-wychowawcza).

9. Zgromadzenie SS. Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa (Zmartwychwstanki) — realizujące od 28 VII 1899 r. na terenie Częstochowy, Aleja NMP 60 zadania apostołsko-wychowawcze — naczelnym hasłem tego Zgromadzenia są słowa „Miłością i Prawdą“²¹.

10. Zgromadzenie SS. Najświętszej Rodziny z Nazaretu (Nazaretanki) — w 1900 r. siostry w stroju świeckim przybyły do Częstochowy pod zaborem rosyjskim, aby tu założyć pierwszy swój dom pod wezwaniem św. Józefa przy ul. Kordeckiego 23 (obecnie ul. 7 Kamienic 23). W trosce o wychowanie młodzieży żeńskiej w duchu katolickim i narodowym Nazaretanki otworzyły w 1907 r. w tym samym mieście ul. Dąbrowskiego

¹⁸ M. Pirożyński ks., dz. cyt., s. 70.

¹⁹ We wrześniu 1972 r. autor przeprowadził ankietę na temat stanu życia zakonnego w diecezji częstochowskiej. Niżej będzie cytowana — Ankieta dotycząca poszczególnych zakonów i zgromadzeń zakonnych. Ankieta dotycząca ss. Służek NMP Niepokalanej z Miariówki.

²⁰ Ankieta dotycząca ss. Honoratek.

²¹ T. Kalkstein, *System wychowawczy zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, Poznań 1931, s. 15.

13 (obecnie ul. Jasnogórska 58) drugi dom pod wezwaniem Opieki Matki Bożej, a przy nim gimnazjum żeńskie²². W 1925 r. powstała filia tego domu w Olsztynie k. Częstochowy, ul. Napoleona 7.

11. Zgromadzenie SS. Matki Bożej Miłosierdzia — celem domu założonego w 1904 r. w Częstochowie, ul. św. Barbary 9/11 była opieka nad młodzieżą moralnie zaniedbaną. Przed II wojną światową w zakładzie wychowawczym przebywało 120 dziewcząt.

12. Zgromadzenie SS. Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo (Szarytki) — opiekowało się ubogimi, chorymi i sierotami prowadząc następujące placówki: a. Częstochowa, ul. Klasztorna 599 (obecnie ul. Wieluńska 1) — schronisko św. Antoniego dla paralityków i sierot (od 14 III 1907 r.); b. Wieluń — szpital Wszystkich Świętych; c. hospicjum — w Dąbrowie Górniczej pod wezwaniem św. Wincentego; d. hospicjum w Sosnowcu (Pogoń)²³.

13. SS. Oblatki Serca Jezusa — Częstochowa, ul. Różana 10/12. Dom został erygowany 25 VI 1910 r. w celu szerzenia czci Serca Jezusa i opieki nad ubogimi dziećmi²⁴.

14. SS. Służebniczki NMP Niepokalanie Poczętej (Starowiejskie) — stosownie do głównego celu zgromadzenia, którym jest katolickie wychowanie dzieci i młodzieży oraz pielęgnowanie chorych i kalek, Siostry prowadziły od 1918 r. sierociniec w Częstochowie, przy ul. Piotrkowskiej 17 oraz od 3 VI 1921 r. zajmowały się pielęgowaniem chorych w szpitalu powiatowym w Będzinie (dom zakonny przy ul. Małachowskiego 3/2)²⁵.

15. Zgromadzenie SS. Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa (Pasjonistki) — którego pierwszy dom powstał ok. 1920 r. w Strzemieszycach (sierociniec).

16. Zgromadzenie SS. Karmelitek Dzieciątka Jezus — powstało 31 XII 1921 r. w Sosnowcu, ul. Wiejska 25 dzięki współpracy o. Anzelma od św. Andrzeja Corsini (Maciej Gondek), długoletniego prowincjała Karmelitów Bosych, z Janiną Kierocińską i protekcji biskupa kieleckiego Augustyna Łosińskiego. Celem nowego zgromadzenia było apostołstwo modlitwy, praca społeczno-wychowawcza (katolickie wychowanie i wykształcenie dzieci, zwłaszcza z rodzin najbiedniejszych)²⁶.

17. SS. Służebnice Serca Jezusowego Trzeciego zakonu św. Franciszka (Sercanki) — objęły w dniu 1 XII 1922 r. pracę w szpitalu w Radomsku²⁷.

²² *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Wladislaviensis seu Calisiensis pro anno Domini 1925*, s. 109; M. Pirożyński ks., *Zakony żeńskie w Polsce*, s. 166.

²³ *Catalogus... dioec. Wladislaviensis*, s. 112.

²⁴ Ankieta dotycząca ss. Oblatek.

²⁵ Ankieta dotycząca ss. Służebniczek NMP.

²⁶ Ankieta dotycząca ss. Karmelitek Dzieciątka Jezus. M. Pirożyński ks., *Zakony żeńskie w Polsce*, s. 193.

²⁷ Ankieta dotycząca ss. Sercanek.

18. Zgromadzenie SS. Rodziny Maryi — prowadziło w Radomsku schronisko dla sierot²⁸.

Koleje życia zakonnego na terenie dzisiejszej diecezji częstochowskiej były analogiczne, jak w innych dzielnicach Polski. W czasie Księstwa Warszawskiego zostały zniesione klasztory: Kanoników Regularnych w Krzepicach (12 XII 1809 r.), i w Kłobucku (13 III 1810 r.), PP Norbertanek w Bolesławcu (1811 r.). Po dekrete supresyjnym abpa warszawskiego Franciszka Malczewskiego zostały zniesione klasztory: Kanoników Regularnych Lateraneńskich w Mstowie (1819 r.), Kartuzów w Gidlach (1 III 1819 r.), Paulinów w Wieluniu (1818)²⁹. Po powstaniu styczniowym władze carskie zlikwidowały klasztor Bernardynów w św. Annie k. Przyrowa, Franciszkanów w Radomsku (restaurowany 1918 r.), Mariawitek w Częstochowie, Paulinów w Konopnicy, w Leśniowie, Wielgomłynach i Wieruszowie oraz Pijarów i Reformatów w Wieluniu (restaurowany 1920 r.)³⁰.

CZĘŚĆ II

ROZWÓJ ŻYCIA ZAKONNEGO W DIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ

1. BISKUP TEODOR KUBINA

Pierwszy ordynariusz częstochowski zastał w nowo utworzonej diecezji 22 kapłanów zakonnych, 28 braci zakonnych i 6 nowicjuszy zrzeszonych w 6 domach zakonnych: Bracia Szkolni 12; — Dominikanie — 3 kapłanów, 1 brat; Franciszkanie — 3 kapłanów, 2 braci; Misjonarze św. Rodziny — 3 kapłanów, 3 braci; Paulini — 10 kapłanów, 6 braci; Reformaci — 2 kapłanów, 4 braci i 6 nowicjuszy. W tym samym okresie zakony i zgromadzenia zakonne żeńskie reprezentowało 338 sióstr zakonnych, mieszkających w 30 domach, a przynależnych do 15 rodzin zakonnych: Bernardynki — 1 dom, 15 sióstr; Dominikanki — 1 dom, 22 siostry; Honoratki — 9 domów, 126 sióstr; Karmelitki Dzieciątka Jezus — 1 dom, 11 sióstr; SS. Matki Bożej Miłosierdzia — 1 dom, 16 sióstr; Nazaretanki — 2 domy, 33 siostry; Oblatki — 1 dom, 15 sióstr; Obliczanki — 1 dom, 13 sióstr; Pasjonistki — 1 dom, 8 sióstr; SS. Rodziny Maryi — 1 dom, 4 siostry; Sercanki — 1 dom, 4 siostry; Służebniczki NMP — 2 domy,

²⁸ *Catalogus... dioec. Wladislaviensis*, s. 112.

²⁹ Katalog... 1968, ss. 169, 159, 85; Z. Wajzner ks., *Los bibliotek klasztornych w Gidlach, Mstowie i Wielgomłynach po dekrete supresyjnym abpa warszawskiego Franciszka Malczewskiego*. „Czest. Wiad. Diec.” R. 43 : 1969 s. 131.

³⁰ Katalog... 1968, s. 41; *Katalog diec. włocławskiej...* 1874, s. 119—120.

18 siostr; Służki NMP — 3 domy, 12 siostr; Szarytki — 4 domy, 21 siostr; Zmartwychwstanki — 1 dom, 20 siostr ³¹.

A. ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE MĘSKIE

W latach pasterzowania biskupa Kubiny rozpoczęły działalność na terenie diecezji częstochowskiej 4 nowe zgromadzenia zakonne męskie: Bracia Albertyni, Jezuici, Salezjanie i Pallotyni. Jedno zgromadzenie przestało istnieć (Księża Misjonarze św. Rodziny). Paulini odzyskali klasztor w Leśniowie, a Bracia Szkolni prowadzili okresowo kilka nowych placówek. Po tym ogólnym stwierdzeniu należy prześledzić rozwój poszczególnych placówek zakonnych męskich:

1. Zgromadzenie Braci Albertynów III Zakonu św. Franciszka Serafickiego Posługujących Ubogim (Albertyni) — rozpoczęło akcję charytatywną na terenie Częstochowy w 1932 r., zwracając przede wszystkim uwagę na ludzi bezdomnych, chorych i pozbawionych pracy. Albertyni przed II wojną światową prowadzili dom noclegowy dla bezdomnych mężczyzn (Aleja NMP 45), a po wojnie prowadzą dom starców im. Brata Alberta (ul. Królowej Jadwigi 84/86).

2. W 1932 r. Bracia Szkolni otworzyli drugą placówkę w Częstochowie — bursę im. Stanisława Staszycza dla uczniów zamiejscowych (25 wychowanków) przy ul. Dąbrowskiego 47. Pracowało tam 5 braci. Bursa przestała istnieć w 1936 r. ³².

3. W dniu 21 lipca 1936 r. kościół i klasztor w Leśniowie, którymi w latach 1864—1936 administrowali rektorzy z duchowieństwa diecezjalnego, zostały oddane Paulinom z Częstochowy (obecnie mieści się tam nowicjat).

4 W tym samym roku Jezuici założyli pierwszą placówkę w diecezji — dom rekolekcyjny OO. Jezuitów im. Piusa XI w Częstochowie, ul. Bł. Kingi 74/78. W latach 1937—1939 udzielano w nim rekolekcji zamkniętych dla kapłanów z całej Polski i dla członków Sodalicji Mariańskiej. Podczas okupacji hitlerowskiej dom został zajęty przez Niemców, wznowiony po wyzwoleniu w 1945 r. Dnia 26 X 1948 r. przestał istnieć jako dom rekolekcyjny. Jedynie niewielka część pozostała jako mieszkanie dla Jezuitów.

W 1937 r. osiedliło się w Częstochowie Towarzystwo św. Franciszka Salezego (Salezjanie). W latach 1937—1946 Salezjanie prowadzili w Częstochowie 3 sierocińce (zakłady wychowawcze):

5. ul. Sobieskiego 11 — 15 wychowanków, zaangażowanych 3 kapłanów, 2 kleryków i 2 braci; zlikwidowany przez Niemców w 1939 r.

³¹ Ankieta dotycząca zakonów i zgromadzeń zakonnych żeńskich.

³² Ankieta dotycząca Braci Szkolnych.

6. ul. Przemysłowa 6 — otwarty w 1940 r., pracowało 2 kapłanów i 1 kleryk; zlikwidowany w 1946 r.

7. ul. Spadzista 13 — oddany Salezjanom w 1940 r., zaangażowanych 5 kapłanów, 2 kleryków i 1 brat; zlikwidowany w 1946 r.

8. Na tym miejscu należy również wymienić Kopiec k. Częstochowy, gdzie w 1939 r. mieścił się uniwersytet ludowy i zakład wychowawczy — 12 wychowanków. Obecnie mieści się tam nowicjat Towarzystwa Salezjańskiego.

Przy omawianiu placówek salezjańskich na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że Salezjanie prowadzą 3 parafie w diecezji:

9. parafia Najśw. Serca Jezusa w Częstochowie, ul. Kościelna 127 — placówka duszpasterska jako ekspozytura została erygowana dekretem biskupa Kubiny (21 IX 1939,.), biskup Goliński dekretem z dnia 7 III 1957 r. erygował tutaj pełnoprawną parafię w tych samych granicach, w jakich istniała.

10. parafia pod wezwaniem NMP Wspomożenia Wiernych w Kamyku k. Częstochowy — wydzielona z parafii Kłobuck przez bpa Kubinę w dniu 4 XII 1940 r. jako wikaria wieczysta i oddana Salezjanom. Biskup Goliński w dniu 29 I 1955 r. utworzył tu pełnoprawną parafię.

11. Biała Górna — w 1946 r. parafia została powierzona Salezjanom³³.

12. W listopadzie 1941 r. Polski Komitet Opiekuńczy założył Dom Dziecka „B” oddział dla chłopców, których rodzice zginęli, bądź w pierwszych dniach wojny, bądź w innych okolicznościach w latach okupacyjnych. Prowadzenie tego domu zostało powierzone zgromadzeniu Braci Szkolnych — pod kierownictwem brata Anakleta. Dom Dziecka był usytuowany przy Alei NMP 64. W 1942 r. budynek został zajęty na niemiecki dom młodzieżowy, zakład przeniesiono przymusowo do dawnych komnat królewskich na Jasnej Górze, a w lutym 1943 r. do budynku pożydowskiego przy ul. Krótkiej 28, gdzie istniał do czerwca 1949 r. Liczba wychowanków w dniu 31 III 1944 r. wynosiła 41 chłopców. Młodzież pobierała na miejscu naukę w zakresie szkoły podstawowej i średniej³⁴.

13. Czwartą placówką Braci Szkolnych, którą kierowali przez 3 lata (1942—1945), był internat przy ul. Sułkowskiego.

14. Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego (Pallotyni) było czwartym nowym zgromadzeniem męskim, które w 1945 r. w Częstochowie, ul. Kordeckiego 49 — założyło swój dom, aby budzić i pogłębiać powołania apostołskie świeckich, szerzyć i ożywiać kult Miłosierdzia Bożego.

W 1946 r. biskup Kubina nabył kościół od Zgrom. Misjonarzy św. Rodziny w Wieluniu i przeznaczył go na kościół parafialny Nawiedzenia

³³ J. Związek ks., *Rozwój sieci parafialnej w diec. częstochowskiej w l. 1925—1963*. „Częst. Studia Teologiczne”. R. I : 1973 s. 251—252.

³⁴ S. Rybicki, *Pod znakiem lwa i kruka*. Warszawa 1965, s. 258—9.

NMP (w tym roku Misjonarze św. Rodziny przestali istnieć na terenie diecezji)³⁵.

B. ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE ŻEŃSKIE

1. Wprawdzie dom Sióstr Karmelitek Dzieciątka Jezus w Sosnowcu został założony w dniu 31 XII 1921 r., ale kiedy powstała diecezja częstochowska był jeszcze w stadium organizacyjnym i właściwy jego rozwój przypada na lata działalności biskupa Kubiny, który po objęciu rządów w diecezji życzliwie odnosił się do nowego Zgromadzenia. W Sosnowcu zorganizowały siostry dwuletnie i trzymiesięczne kursy kroju i szycia oraz pracownię artystyczną³⁶. Nadto pielęgnowały chorych po domach, prowadziły szkołę powszechną, przedszkole i ochronkę. W tym okresie udzielali pomocy zgromadzeniu: ks. Franciszek Plenkiewicz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP (1916—1932) oraz ks. Franciszek Raczyński, rektor kościoła Najśw. Serca Jezusa (1904—1941)³⁷ i fundator zakładu charytatywnego, w którym pracowały Karmelitanki. W 1936 r. Siostry Karmelitanki zostały agregowane do zakonu Karmelitów Bosych.

2. W dniu 1 VI 1926 r. 5 sióstr Sercanek objęło pracę w powiatowym zakładzie dla starców w Radziechowicach.

3. Siostry Honoratki, dążąc do wywierania wpływu religijnego na robotnice fabryczne, otworzyły 1 X 1926 r. nową placówkę w Zawierciu, ul. Wieczorka 5.

4. W powiecie wieluńskim w Komornikach 30 IX 1927 r. powstał dom Zgrom. Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (Urszulanki Szare). W myśl założenia swego zgromadzenia w powiatowym domu dziecka siostry spełniały rolę opiekunczo-wychowawczą względem 70 biednych dzieci³⁸. Niestety w dniu 15 IX 1940 r. dom wychowawczy został zlikwidowany, a siostry wypędzone przez Niemców do Generalnej Guberni.

5. W 1928 r. został założony w Częstochowie, ul. Kościuszki 15 czwarto-ty dom Sióstr Służek NMP z Mariówki. Siostry prowadziły szkołę średnią — gimnazjum krawiecko-bielizniarskie³⁹.

6. W tym samym roku 4 siostry ze Zgromadzenia SS. Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa zajęły się katolickim wychowaniem dzieci: zorganizowały przedszkole (Grodziec — Pekin).

7. W Siewierzu, ul. Armii Czerwonej 41 od r. 1929 zamieszkały siostry Służebniczki NMP. Celem powstania tej placówki była praca sióstr w szpitalu dla dzieci z gruźlicą kostno-stawową. W 1950 r. przemianowano zakład na sanatorium przeciwpylicze dla górników.

³⁵ W. Patykiewicz ks. i E. Banaszkiwicz ks., dz. cyt. s. 109.

³⁶ M. Pirożyński ks., *Zakony żeńskie w Polsce*, s. 193.

³⁷ Katalog... 1968, s. 236 i 233.

³⁸ M. Pirożyński ks., *Zakony żeńskie w Polsce*, s. 146.

³⁹ Ankieta dotycząca ss. Służek NMP z Mariówki.

8. Drugim domem zakonnym żeńskim, który powstał w 1929 r. był dom Sióstr Westiarek Jezusa w Pajęcznie, ul. Mickiewicza 39. Siostry zajmowały się szyciem szat liturgicznych i prowadziły przedszkole.

9. Piątą placówką Sióstr Szarytek na terenie diecezji był Diecezjalny Dom Rekolekcyjny, (Częstochowa, ul. św. Barbary 43), założony 30 IV 1930 r. pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP. Powstał ku uczczeniu 100-letniej rocznicy objawienia Cudownego Medalika oraz aby tu szerzyła się chwała Maryi przez dzieła miłosierdzia i rekolekcje zamknięte. W 1934 r. odprawiło tu 100 osób rekolekcje zamknięte ⁴⁰.

10. Pierwszy dom Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Cantalicio III Zakonu św. Franciszka (Felicjanki) powstał w 1930 r. w Praszce, Pl. Grunwaldzki 8. Siostry prowadziły: przytułek dla staruszek, sezonowy internat dla dzieci rodziców wyjeżdżających na prace do Niemiec, kursy kroju i szycia oraz pomagały w katechizacji. Okupacja przerwała ich działalność charytatywno-oświatową (w kwietniu 1941 r. Niemcy wysiedlili siostry). W styczniu 1945 r. powróciły do swego klasztoru i zostały zatrudnione przy kościele parafialnym oraz w nauczaniu dzieci szkolnych i przed-szkolnych ⁴¹.

11. Siostry Służebnice Matki Dobrego Pasterza (Pasterzanki) zostały sprowadzone do Częstochowy na prośbę starosty częstochowskiego Kazimierza Kühna, ażeby pracowały w szpitalu dla wenerycznie chorych. Najpierw zamieszkały w wynajętym lokalu przy ul. Paulińskiej, a od 1933 r. we własnym domu przy ul. Kordeckiego 15. Dla tych dziewczyn, które opuszczały szpital, nie mając żadnych środków do życia — siostry założyły dom pracy.

1. Siostry Rodziny Maryi — wg katalogu z 1931 r. prowadziły dom dziecka w Piaszczycach, ufundowany przez Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczyńności w Radomsku. Ostatnią wiadomość o pracy 10 sióstr podaje katalog diecezjalny z 1947 r.

13 i 14. Siostry Służebniczki NMP w 1931 r. realizowały założenia swego zgromadzenia w dwóch nowych domach — w Leśniowie i w Zagórze.

15. Siostry Honoratki otworzyły w Olsztynie k. Częstochowy, ul. Kühna 36 dom wypoczynkowy zgromadzenia w dniu 1 VI 1931 r.

16. Zakon św. Urszuli Unii Rzymskiej (Urszulanki Czarne), Częstochowa, ul. 3 Maja 4 w ścisłym znaczeniu powstał w dniu 8 VI 1931 r., kiedy to istniejące tutaj od dnia 19 IV 1922 r. „Zjednoczenie Pań o Działalności Katolickiej pod wezwaniem Matki Bożej, Królowej Korony Polskiej“ przyłączyło się do Sióstr Urszulanek. W klasztorze częstochowskim przed II wojną światową przez cały rok odprawiwały się rekolekcje zamknięte ⁴².

17. Dom SS. Obliczanek przy Państwowym Seminarium dla Wycho-

⁴⁰ M. Pirożyński ks., *Zakony żeńskie w Polsce*, s. 147.

⁴¹ Ankieta dotycząca ss. Felicjanek.

⁴² M. Pirożyński ks., dz. cyt., s. 142.

wawczyń Przedszkoli został otwarty 1 IX 1931 r. w Częstochowie, ul. Ki-
lińskiego 21, przestał istnieć w 1955 r.

18. Trzynasta placówka Sióstr Honoratek została erygowana w dniu
1 VIII 1933 r. w Będzinie, ul. Kościuszki 6. Celem placówki była praca
sióstr w parafii i w ośrodku robotniczym.

19. W latach 1933—1945 istniał dom SS. Obliczanek przy domu Pątnika
w Częstochowie, ul. Kordeckiego 2.

20, 21, 22. Od 1934 r. SS. Pasjonistki troszczyły się o katolickie wycho-
wanie dzieci prowadząc sierocińce w Będzinie, Dąbrowie Górniczej
i Grodźcu (Dorotka).

23. Siostry Służebniczki NMP taki sam dom i w tym czasie prowa-
dziły w Maczkach.

24. Siostry Albertynki rozpoczęły w dniu 30 X 1934 r. działalność cha-
rytatywną w Częstochowie, ul. Wesoła 14. prowadząc przytułek dla ubo-
gich i bezdomnych kobiet, który powstał z inicjatywy Towarzystwa Do-
broczynności Chrześcijańskiej w Częstochowie. W 1948 r. przytułek zo-
stał przekształcony na dom opieki dla dorosłych, a 1 I 1964 r. na zakład
specjalny dla umysłowo upośledzonych kobiet.

25. Pierwszy dom Zgromadzenia SS. Uczennic Boskiego Mistrza z sie-
dzibą w Częstochowie. ul. Hoene-Wronskiego 26 został założony w 1935 r.,
przestał istnieć w 1950 r.

26. Pierwszy dom Zgromadzenia SS. św. Jadwigi od Niepokalanej
Dziewicy Bogurodzicy Maryi (Jadwizanki) powstał w dniu 1 XI 1935 r.
w Sosnowcu, ul. Chmielna 17. Cel — wychowanie dzieci zwłaszcza sierot
i pozbawionych opieki (dom niemowląt), początkowo na Pekinie.

27. Siostry Służebniczki NMP prowadziły od 1 VIII 1937 r. zakład dla
niemowląt w Częstochowie. Zakład ten był kilka razy przenoszony —
mieścił się kolejno: — ul. Waszyngtona 48, ul. Barbary 26, ul. Barbary
19/21, a ostatecznie od 5 VII 1945 r. znajduje się przy ul. Kazimierza 1.

28. Kolejnym domem SS. Służebniczek NMP był dom przy ul. War-
szawskiej 39 w Częstochowie, założony 1 IX 1937 r. — mieszkanie dla
sióstr pracujących w szpitalu miejskim. Dom jest filią domu przy ul.
Piotrkowskiej 17.

29. W 1939 r. Siostry Służebniczki NMP podjęły pracę w zakładzie wy-
chowawczym dla sierot w Sarnowie.

30. Zgromadzenie Sióstr Józefitek posiadało w latach 1939—1958
swoją dom w Gidlach obok kościoła dominikańskiego. Siostry prowadziły
najpierw ochronkę, potem pracowały w szpitalu powiatowym oraz w sa-
natorium przeciwgruźliczym.

Lata okupacji hitlerowskiej nie sprzyjały rozwojowi i powstawaniu
nowych placówek zakonnych.

31. Jedynie Siostrzom Jadwizankom udało się 11 IV 1940 r. otworzyć
w Sosnowcu, ul. Kaliska 25 dom opieki (obecnie zakład specjalny dla
dzieci) oraz

32. Siostrzom Szarytkom, które od sierpnia 1944 r. do października 1945 r. uruchomiły zakład starców w Niegowej, filia zakładu św. Antoniego w Częstochowie.

33. Dom Zgromadzenia Sióstr od Matki Bożej Bolesnej III Zakonu Regularnego św. Franciszka (Serafitki) był pierwszym domem zakonnym erygowanym w Sosnowcu, ul. Grabowa 13 po wyzwoleniu Zagłębia Dąbrowskiego. Data otwarcia — kwiecień 1945 r. Cel — praca w parafii o charakterze charytatywno-katechetycznym.

34. Siostry Serafitki posiadały także w latach 1945—1968 drugą placówkę w Sosnowcu, ul. Mireckiego 14.

35. Drugi dom Sióstr Albertynek powstał w Poraju, ul. Jasna 6 dzięki staraniom ks. Antoniego Godziszewskiego. Data erekcji — 2 VIII 1945 r.

36. Siostry Opieki Społecznej pod wezwaniem św. Antoniego. U źródeł powstania zgromadzenia była idea opieki społeczno-charytatywnej w środowiskach ludzi niezamożnych, chorych, pozbawionych opieki najbliższej rodziny. Drugą ważną dziedziną pracy sióstr tego zgromadzenia było zapewnienie tym osobom należytej atmosfery religijno-moralnej. Organizatorką tego zgromadzenia była siostra Innocenta Rządka, która zdołała dla swej idei pozyskać grupę młodych kobiet. Po pierwszym okresie trudności organizacyjnych przeniosła się z Poznania do Wielunia, gdzie doznała życzliwego przyjęcia w klasztorze OO. Reformatów i miejscowego proboszcza ks. Wincentego Przygodzkiego. Dzięki temu ostatniemu zgromadzenie uzyskało poparcie pierwszego ordynariusza częstochowskiego. W Wieluniu siostry mieszkały w domach prywatnych. Dopiero 19 I 1946 r. biskup Kubina otworzył dom generalny zgromadzenia w Wieluniu, ul. Szkolna 4 oraz dokonał kanonicznej erekcji zgromadzenia Sióstr Opieki Społecznej pod wezwaniem św. Antoniego. Zgromadzenie należało do wspólnoty zakonów św. Franciszka z Asyżu. W 1960 r. siostry otrzymały agregację do zakonu Braci Mniejszych jako rodzina jednochórowa na prawie diecezjalnym⁴³.

37. W 1946 r. został otwarty dom Sióstr Służebniczek NMP w Zawierciu, ul. Stan. Wróbla 16. Cel placówki — praca sióstr w domu dziecka, a od 1952 r. opieka nad dorosłymi chorymi.

38. Siostry Sercanki w latach 1946—1955 prowadziły Dom Księży Emerytów w Częstochowie.

39. Siostry Jadwiżanki objęły w dniu 2 I 1947 r. pracę w domu opieki w Sosnowcu, ul. 22 Lipca 32.

40. W 1947 r. Siostry Urszulanki Szare zamieszkały w Częstochowie, ul. Dąbrowskiego 45. Pracowały w domu pielgrzyma i nowo założonej bursie akademickiej ze stołówką akademicką. W 1949 r. po zwolnieniu Sióstr z pracy w bursie i zamknięciu domu pielgrzyma przeniosły się do

---

⁴³ Ankieta dotycząca ss. Opieki Społecznej. Podobnie dane o innych zakonach i zgromadzeniach zakonnych pochodzą z wymienionej wyżej „Ankiety”.

Domu XX Emerytów, ul. 3 Maja 6/8, prowadząc w tym czasie stołówkę „Caritas“, Aleja NMP 64.

41. Zgromadzenie Sióstr Uczennic Boskiego Mistrza — Zgromadzenie kontemplacyjno-czynne (bez klauzury papieskiej), którego specjalnym celem jest wieczysta adoracja Najśw. Sakramentu, dokonało otwarcia w 1948 r. drugiej swojej placówki w Częstochowie, ul. Kapucyńska 1. W domu mieści się nowicjat i postulat.

42. Siostry Honoratki przez 20 lat (1949—1969) posiadały w Częstochowie przy ul. Lwowskiej 28 własny dom, prowadząc gospodarstwo rolne.

43. Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki (Salezjanki) posiada na terenie diecezji jeden dom od 1949 r. w miejscowości Kopiec — 3 siostry prowadzą dział gospodarczy przy nowicjacie Salezjanów w Kopcu.

44. Dnia 15 XII 1949 r. Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Apostolstwa Katolickiego (Pallotyńki) założyło nową placówkę w Częstochowie, ul. Słowackiego 17. Cel placówki — pomagać kościołowi w pracy apostołskiej, katechetycznej i kancelaryjnej w parafii.

45 i 46. Zgromadzenie Córek Najśw. Serca Maryi otworzyło w Częstochowie dwa domy: ul. św. Barbary 52 i ul. 3 Maja 12. Pierwszy dom powstał w 1949 r., drugi w 1950 r. — 6 sióstr tego domu zostało zaangażowanych w tygodniku diecezjalnym „Niedziela“. Siostry tego zgromadzenia w okresie 20 lat pełniły pracę katechetyczną w parafii, pracowały w Kurii Diecezjalnej i w Niższym Seminarium Duchownym w Częstochowie, prowadziły pracownię haftu, pracowały w przedszkolu i okresowo w szkole.

47. Od 1950 r. Siostry Urszulanki Szare zamieszkały w Częstochowie, ul. Krakowska 1, obejmując pracę w parafii św. Zygmunta.

48. Siostry Zgromadzenia Narodzenia NMP (Natywitanki) najpierw pracowały w Zakładzie Niewidomych w Osa (na terenie woj. łódzkiego). Po likwidacji tego zakładu w listopadzie 1950 r. zostały skierowane do pracy nad pensjonariuszkami w domu Pomocy Społecznej w Łochyńsku par. Rozprza). Była to ostatnia placówka zakonna powstała w okresie działalności w diecezji biskupa Teodora Kubiny.

2. BISKUP ZDZISŁAW GOLIŃSKI

W swym ingresowym liście pasterskim drugi biskup częstochowski nie tylko podał program swej działalności w diecezji, ale określił także swoją postawę wobec zakonów. Zapowiedział, że m. in. przedmiotem jego pasterskiej troski będą zarówno powołania kapłańskie jak i zakonne⁴⁴. W swojej pracy pasterskiej zwracał szczególną uwagę na dni skupienia i dokształcanie sióstr zakonnych.

⁴⁴ Z. Goliński bp, *Ingresowy list pasterski z dnia 17 VI 1951 r.* „Wiad. Diec.“. R. 24—31 : 1957 s. 134—139. Dane o poszczególnych domach zakonnych pochodzą z w/w „Ankiety”.

A. ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE MĘSKIE

1. Już w pierwszym roku swego pasterzowania (15 VIII 1951 r.) oddał parafię św. Antoniego Padewskiego w Gołonogu w administrację Franciszkanom Konwentualnym, którzy w ten sposób otrzymali drugą placówkę na terenie diecezji częstochowskiej.

2. Dekretem z dnia 8 XI 1952 r. Ks. bp Goliński erygował najpierw w formie ekspozytury, a dekretem z dnia 12 IX 1960 r. jako pełnoprawną parafię pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Częstochowie oddał ją w administrację Pallotynom.

3. W dniu 29 I 1955 r. utworzył pełnoprawną parafię w Kamyku, pozostawiając ją nadal w administracji Salezjanów.

4. Podobna sytuacja zaistniała w Częstochowie na Stradomiu, kiedy to dekretem z dnia 6 III 1957 r. utworzył pełnoprawną parafię pozostawiając ją pod administracją Salezjanów.

B. ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE ŻEŃSKIE

1. SS. Opieki Społecznej zamieszkały w dniu 5 VI 1951 r. w Częstochowie, ul. Różana 43.

2. SS. Honoratki zostały zaangażowane 1 VII 1951 r. do pracy w parafii katedralnej w Częstochowie.

3. Dnia 30 VIII 1951 r. siostry Opieki Społecznej założyły swój dom w Czastarach. Zajmowały się pracą przy parafii. Dom został zlikwidowany dnia 26 IX 1970 r.

4. Dom SS. Sercanek w Sosnowcu, ul. Pionierów 1 został otwarty w dniu 30 XI 1951 r. Siostry zajmowały się pracą przy parafii.

5. Od 1 XI 1953 r. SS. Pallotynki zamieszkały w drugim domu w Częstochowie, ul. Kordeckiego 49. Celem ich była praca o charakterze apostołskim wśród świeckich i dzieci, opieka nad chorymi oraz prowadzenie gospodarstwa w parafii pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego.

6. Dom zakonny SS. Obliczanek w Leśniowie powstał 1 I 1955 r. w celu prowadzenia gospodarstwa domowego w klasztorze Paulinów. Od początku pracowały 3 siostry.

7. W 1955 r. SS. Urszulanki Szare objęły pracę w domu XX. Emerytów w Częstochowie, ul. 3 Maja 6/8, którą prowadziły do 1971 r.

8. SS. Urszulanki Szare od 1956 r. otworzyły własny dom w Częstochowie, ul. Pułaskiego 23. Od 1970 r. zamieszkały tu siostry emerytki tegoż zgromadzenia.

9. Dom prowincjalny SS. Sercanek został erygowany w Częstochowie, ul. Spadzista 15 w dniu 20 VII 1956 r. Siostry pracują przy parafii św. Antoniego w Częstochowie.

10. Od dnia 27 IV 1957 r. 7 sióstr zakonu NMP z Góry Karmelu (Karmelitanki Bose) rozpoczęło w Częstochowie, ul. Królowej Jadwigi 83 życie kontemplacyjne.

11. W tym samym roku powstał dom SS. Westiarek Jezusa w Częstochowie, ul. Spadzista 14. Zgodnie z założeniem zgromadzenia siostry zajmują się szyciem szat liturgicznych i opieką nad staruszkami.

Katalog diecezjalny z 1958 r. wymienia domy następujących zgromadzeń zakonnych żeńskich:

12. SS. Imienia Jezus („Nauka i Praca“), Częstochowa, ul. Jasnogórska 32.

13. SS. Kanoniczek Ducha św. w Czeladzi, ul. Szpitalna 5 — praca w szpitalu.

14. SS. Oblatek — zatrudnione w Siewierzu na plebanii.

15. SS. Felicjanki, założone w 1959 r. w Częstochowie, ul. Kunickiego 8 — od początku były zatrudnione w pracy parafialnej (odwiedzanie chorych w parafii św. Józefa).

16 i 17. SS. Karmelitanki Dzieciątka Jezus otworzyły 2 domy: a dnia 23 II 1959 r. w Czeladzi, ul. Bartosiaka 18; b. dnia 4 XI 1959 r. w Truskolasach, ul. Częstochowska 26.

W 1960 r. powstały następujące placówki:

18. SS. Rodziny Maryi w Częstochowie, ul. Lisiniecka 77/79 — dom przeznaczony dla emerytek zgromadzenia i sióstr przygotowujących się do profesji wieczystej.

19. SS. Urszulanek Szarych w Częstochowie, ul. Kordeckiego 2 — siostry zostały zaangażowane przez Paulinów do pracy na Jasnej Górze (porządek w zakrystii i świątyni, dyżury w Sali Maryjnej i w punkcie informacyjnym).

20—25. Siostry Opieki Społecznej otworzyły następujące domy Zgromadzenia:

a. w dniu 25 IV 1960 r. w Siewierzu — praca na plebanii.

b. w dniu 4 V 1960 r. w Chróście — wieś praca w domu opieki dla dorosłych.

c. w dniu 4 V 1960 r. w Chróście — zamek — praca w domu opieki dla dorosłych.

d. w dniu 1 VI 1960 r. w Wieruszowie — praca w parafii.

e. w dniu 8 VIII 1960 r. w Sosnowcu (Niwka) — praca w parafii, zniesiony w dniu 9 I 1971 r.

f. w dniu 4 XI 1960 r. w Ciągowicach — praca w parafii, zniesiony w dniu 14 IX 1963 r.

26. SS. Sercanki w Jedlnie w dniu 4 VI 1960 r. — praca w parafii.

27. SS. Sercanki w Blachowni k. Częstochowy, ul. Parkowa 2 w 1961 r. objęły pracę w zakrystii w miejscowej parafii.

28. SS. Służebniczki NMP w Częstochowie, ul. Kazimierza 11 — dom otwarty w dniu 25 V 1961 r. jako filia placówki zakonnej przy ul. Kazimierza 1 — dom wypoczynkowy dla sióstr całego zgromadzenia.

29. SS. Adorki Krwi Chrystusowej w Kiedrzyńcu, ul. Powstańców 10 — założony w dniu 14 IX 1961 r. Cel domu — apostołstwo, praca przy kościele parafialnym. Od dnia 14 IX 1969 r. mieści się tu także nowicjat.

30. SS. Opieki Społecznej w Kłobucku, ul. 1 Maja 42 — placówka erygowana została w dniu 29 I 1962 r. Siostry zajmują się pracą na plebanii.

3. BISKUP STEFAN BAREŁA

Trzeci biskup częstochowski w swoich dotychczasowych przemówieniach i listach pasterskich nawiązując do nauki Soboru Watykańskiego II podkreślał potrzebę zakonów w diecezji oraz ich rolę w uświęcaniu Ludu Bożego i ukazywaniu współczesnemu światu najwyższych wartości. „Diecezja potrzebuje zgromadzeń zakonnych. Ich członkowie wchodzą w strukturalną jedność z diecezją. Ich życie, modlitwy, ofiary, a szczególnie ofiara z całego życia oraz apostołska działalność — bezpośrednio uświęca diecezję... Oprócz znamienego momentu, że zgromadzenie zakonne wspomaga biskupa w uświęcaniu Ludu Bożego, same stanowią widomy znak eschatologiczny. Przez całkowitą ofiarę z życia, uczynioną dla Królestwa Bożego, ukazują człowiekowi najwyższe wartości, a szczególnie cel ostateczny“⁴⁵.

Ponadto w przemówieniach wykazywał wiele troski nie tylko o powołania kapłańskie, ale i zakonne zachęcał siostry zakonne do ustawicznego wysiłku w celu pogłębienia intelektualnego i ascetycznego oraz apelował o włączenie się zakonów w soborowe dzieło odnowy kościoła częstochowskiego⁴⁶.

A. ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE MĘSKIE

1. Misjonarze św. Rodziny w 1973 r. objęli w administrację parafię Łęka w zamian za dawną swoją placówkę w Wieluniu.

---

⁴⁵ S. Bareła bp, *Słowo biskupa częstochowskiego do wszystkich sióstr żeńskich zgromadzeń zakonnych Maryjnej diecezji*. „Częst. Wiad. Diec.”. R. 42 : 1968 s. 114—115.

⁴⁶ S. Bareła bp, *Na wejście w wiary drugie Tysiąclecie na czterdziestolecie Maryjnej diecezji*. „Częst. Wiad. Diec.”. R. 41 : 1967 s. 131—134; Tenże, *Przemówienie ogłoszone w bazylice katedralnej w IV Światowym Dniu Modlitw o Powołania (9 IV 1967)*. „Częst. Wiad. Diec.”. R. 41 : 1967 s. 134—137.

B. ZAKONY I ZGROMADZENIA ZAKONNE ŻEŃSKIE

1. SS. Opieki Społecznej w Bąkowej Górze — dom został erygowany w dniu 14 IX 1963 r. — zlikwidowany 31 VIII 1965 r. Celem domu była praca w parafii.

2. W dniu 26 II 1965 r. SS. Opieki Społecznej otworzyły drugą swoją placówkę w Wieluniu, ul. Buczka 10. Cel — praca parafialna.

3. SS. Uczennice Boskiego Mistrza w Częstochowie (Grabówka), ul. Ogrodowa 8/10 — dom zorganizowany w 1966 r. Zgromadzenie kontemplacyjne (bez klauzury papieskiej). Cel specjalny — wieczysta adoracja Najśw. Sakramentu.

4. SS. Służebniczki NMP — Częstochowa, Al. NMP 54 otworzyły swój dom w dniu 26 VIII 1967 r. w celu prowadzenia domu biskupiego w Częstochowie.

4. DZIAŁALNOŚĆ ZAKONÓW W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

W czasie II wojny światowej prawie każdy dom zakonny udzielał pomocy materialnej biednym, opuszczonym, chorym i inwalidom wojennym, osobom pozbawionym pracy wskutek kalectwa i barbarzyńskich stosunków panujących w środowiskach kierowanych przez okupanta. Przede wszystkim zakony ratowały przed zagładą i wywiezieniem do obozów dzieci i młodzież polską. Siostry Jadwizanki z Sosnowca dwukrotnie (1939 r i 1942 r.) uratowały grupy dzieci polskich przed zagładą, przenosząc je potajemnie do domu przy ul. Kaliskiej. Siostry Honoratki pracujące w szpitalu w Krzępicach ukrywały dziewczęta w oddzielnym skrzydle, gdzie niby panował tyfus i w ten sposób ratowały młodzież żeńską przed wywiezieniem na przymusowe roboty.

Zakony udzielały także pomocy więźniom obozów koncentracyjnych. Siostry Felicjanki z Praszki utrzymywały kontakt listowny z kapłanami wywiezionymi do Dachau, organizowały pomoc przez wysyłanie im paczek żywnościowych (co tydzień inna wioska z parafii Praszka).

Wiele domów zakonnych dawało schronienie rodzinom Polaków wysiedlonych z Poznańskiego. W domu sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Częstochowie od 1939 r. przebywały rodziny polskie w liczbie ok. 300 osób. Siostry nie tylko dawały im schronienie, ale pomagały w poszukiwaniu pracy i dożywianiu dzieci. Siostry Obliczanki w Częstochowie przyjęły 24 osoby dając im przez kilka miesięcy mieszkanie i wyżywienie. Siostry Szarytki otworzyły gościnnie drzwi dla 30 rodzin. Działalność zakonów w tej dziedzinie spotęgowała się po upadku powstania warszawskiego. Od sierpnia 1944 r. napływ ludności wysiedlonej z Warszawy był tak wielki w Częstochowie, że w domu sióstr Albertynek zajęto na cele noclegowe kuchnię, korytarze i strychy. Klasztor Jasnogórski otaczał opieką

uchodźców, chronił ludzi ściganych przez Niemców. Wymownym jest *fakt*, że siostry Dominikanki w św. Annie przez kilka miesięcy dawały schronienie w klauzurze nie tylko siostrom zakonnym, lecz także osobom świeckim.

Domy zakonne nie tylko udzielały schronienia wysiedlonym, ale prowadziły również dożywianie osób bezdomnych i prześladowanych. Od lutego 1941 r. pod zarządem Sióstr Służebniczek NMP została uruchomiona w barakach przy ul. Hoene-Wrońskiego 26 w Częstochowie kuchnia dla dzieci, wydająca ok. 600 obiadów dziennie oraz filia tej kuchni przy ul. Ogrodowej 16. Kuchnie te w omawianym okresie (do 31 III 1942 r.) wydały 250 200 obiadów. Stołówka nr 1 pod zarządem sióstr Urszulanek Czarnych w Częstochowie, otwarta 15 VIII 1940 r. do marca 1942 r. wydała 180 500 obiadów. Siostry Zmartwychwstanki wydawały 3000—6000 obiadów dziennie. Akcją dożywiania, którą kierowała s. Zofia Szulc, objęły z polecenia bpa Teodora Kubiny wszystkich biednych miasta Częstochowy, wysiedlonych Polaków z różnych stron Polski, skoszarowanych Żydów i Cyganów, dzieci na półkoloniach i izbach zajęć. Stołówka nr 2, kierowana przez siostry Zmartwychwstanki, wydała do marca 1942 r. 216 500 obiadów, a kuchnia główna wydała od 1 IV 1942 r. do 21 III 1944 r. 2 615 454 obiadów.

Członkowie niektórych zakonów pielęgowali rannych partyzantów a nawet współpracowali czynnie z ruchem oporu. Z Paulinów na polu czynnej współpracy z ruchem oporu zasłużył się o. dr Polikarp Sawicki. Różnymi formami pomocy uczestnikom akcji podziemia (AK i AL) mogą poszczycić się siostry Nazaretanki z Olsztyna k. Częstochowy.

Innym kierunkiem działalności zakonów w latach okupacji hitlerowskiej była praca oświatowo-wychowawcza (tajne nauczanie). Za tę działalność wśród chłopców siostry Urszulanki Szare zostały wypędzone z Komornik do GG. Klasztor Jasnogórski chronił dobra kultury narodowej (przechowywał archiwalia warszawskie), udzielał pomieszczeń na tajne nauczanie. W izbie zajęć dla dzieci siostry Zmartwychwstanki prowadziły tajną szkołę podstawową, w której uczyło się ok. 160 dzieci. Owocną pracą oświatowo-wychowawczą prowadzili Bracia Szkolni. Terenem ich działalności był legalny dom dziecka przy ul. Krótkiej 28 w Częstochowie. Zorganizowali tam zespoły tajnego nauczania w zakresie szkoły podstawowej i średniej. Otoczyli opieką młodzież, która uczyła się przed wojną w liceum i gimnazjum społecznym. Zaslugą Braci Szkolnych jest również to, że w listopadzie 1944 r. odbyła się uroczysta inauguracja roku akademickiego. Z inicjatywy profesorów wyższych uczelni, wysiedlonych z Warszawy i Poznania, stołujących się w stołówce nr 2 przy ul. Jasnogórskiej 28, kierowanej przez s. Zofię Szulc, powstał tajny uniwersytet. Siostry Nazaretanki prowadziły komplety dziewcząt, które wychowywały się w domach dziecka w Częstochowie przy ul. 7-Kamienic i ul. Dąbrow-

skiego. W 1944 r. w Liceum SS. Nazaretanek odbył się pierwszy egzamin maturalny w tajnym nauczaniu. Pod koniec 1944 r. zorganizowano w Częstochowie kilka wydziałów Politechniki Warszawskiej. Na wykłady i ćwiczenia uczęszczano do sierocińca przy ul. Piotrkowskiej 17, prowadzonego przez Siostry Służebniczki NMP pod patronatem ks. Bolesława Wróblewskiego. Również siostry Imienia Jezus („Nauka i Praca“) prowadziły tajne nauczanie w zakresie szkoły średniej. Siostry Oblatki obok religii uczyły młodzież żeńską języka polskiego, historii i geografii. Liczbowo wyrażało się to następująco: w roku szkolnym 1939/1940 — 53 uczennice, w 1940/1941 — 130 uczennic, w 1941/1942 — 217 uczennic, w 1942/1943 — 295 uczennic, w 1943/1944 — 322 uczennic, w 1944/1945 — 215 uczennic⁴⁷.

5. UDZIAŁ ZAKONÓW W PRACY DUSZPASTERSKO-APOSTOLSKIEJ

Zakony i zgromadzenia zakonne męskie na terenie diecezji poświęcają się pracy duszpastersko-apostolskiej: OO. Franciszkanie, obok rekolekcyjnej pracy prowadzą jedną parafię. Jezuita głoszą rekolekcje parafialne i służą pomocą okolicznym parafiom. Salezjanie administrują 3 parafiami. Pallotyni zarządzają 1 parafią i od 25 lat obsługują 4 szpitale na terenie miasta Częstochowy. Paulini rozwijają specyficzny typ duszpasterstwa pielgrzymkowego i maryjnego. Reformaci przyjęli duszpasterstwo w szpitalu w Wieluniu, a poza tym służą pomocą okolicznym parafiom — prowadzą misje.

Chociaż siostry zakonne nie mają bezpośredniego udziału w duszpasterstwie, to jednak pomagają w pracy duszpasterskiej pełniąc w wielu parafiach w diecezji częstochowskiej funkcje zakrystianek, organistek.

ZAKOŃCZENIE

W okresie 50-lecia istnienia diecezji częstochowskiej zakony i zgromadzenia zakonne spełniały ważną rolę w dziele uświęcania Ludu Bożego. Stosunkowo gęsta sieć domów zakonnych na terenie diecezji przyczyniała się do ożywienia i pogłębienia życia religijnego ludzi świeckich. Szczególnie duże zasługi w tej dziedzinie mają Paulini i Dominikanie. Miejsca pielgrzymkowe, zwłaszcza Jasna Góra, stały się ośrodkami życia religijnego nie tylko diecezji, ale i innych regionów Polski. Przykład życia chrześcijańskiego dawany przez zakonników i zakonnice oddziaływał niewątpliwie pozytywnie na Lud Boży.

---

⁴⁷ J. Wójcicki, *Tajne nauczanie w Częstochowie w okresie okupacji 1939—1945*. Częstochowa 1969 ss. 17, 77, 80; S. Rybicki, dz. cyt., ss. 120, 191, 259. Ankieta dotycząca poszczególnych domów zakonnych.

W diecezji częstochowskiej na przestrzeni jej dziejów da się wyróżnić 4 ośrodki życia zakonnego. Najważniejszym jest Częstochowa i zgromadzone wokół Jasnej Góry liczne zakony męskie i żeńskie. Znany w przeszłości jako ośrodek życia zakonnego — Wieluń, również obecnie stanowi centrum życia zakonnego Ziemi Wieluńskiej. Trzeci ośrodek istnieje w Radomsku z najstarszym klaszturem franciszkańskim. Najmłodszym ośrodkiem zakonnym jest Zagłębie Dąbrowskie, a szczególnie miasto Sosnowiec. Biskupi częstochowscy, zdając sobie sprawę z dodatniego oddziaływania zakonów na wiernych, bardzo chętnie godzili się na lokalizację na terenie diecezji nowych zakonów i zgromadzeń zakonnych oraz otaczali opieką istniejące placówki zakonne.

Według danych z końca 1972 r. na terenie diecezji było 10 zakonów i zgromadzeń zakonnych męskich — 95 kapłanów, 20 nowicjuszy i kleryków i 80 braci zakonnych. Równocześnie było 35 zakonów i zgromadzeń zakonnych żeńskich — 937 sióstr zakonnych.

Do zakonów i zgromadzeń zakonnych diecezji częstochowskiej można zastosować tekst Konstytucji Dogmatycznej o Kościele, że za pośrednictwem zakonników i zakonnice kościół częstochowski „coraz lepiej zarówno wiernym jak i niewierzącym ukazuje Chrystusa — bądź to oddające się kontemplacji na górze, bądź zwiastującego rzeszom Królestwo Boże, bądź uzdrawiającego chorych i ułomnych, a grzeszników nawracającego do cnoty, bądź błogosławiącego dzieciom i dobrze czyniącego wszystkim, a zawsze posłusznego woli Ojca, który Go posłał“ (KK 46).